

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Výslech dítěte u vybraných trestných činů

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2012

V. ročník

Autor: Martina Vajsová

Konzultant: Prof. JUDr. Oto Novotný, CSc

Vědecký seminář: Vědecký seminář z trestního práva

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do V. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 17.04.2012

.....
Martina Vajsová, v.r.

Úvod

V současné době lze očekávat zlepšení pozice oběti trestného činu oproti předchozím desetiletím, zvláště vlivem budoucího zákona o obětech; v evropské rovině jistě měly značný význam Rámcové rozhodnutí Rady EU z 15.03.2001 o postavení obětí v trestním řízení a Směrnice rady EU z 29.04.2004 o odškodňování obětí trestných činů.

Na co se ovšem stále zapomíná, je samotné postavení oběti v přípravném řízení; zákon o obětech zakotví v našem právním systému institut důvěrníka, což může být zejména u dětské oběti v některých případech velice přínosné.

Tuto práci jsem zaměřila na dětskou oběť v případech trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a trestných činů proti rodině a dětem zejména pro vysokou pravděpodobnost sekundární viktimizace a následného ovlivnění dalšího duševního vývoje dítěte. V dnešní době je patrná snaha odborníků toto riziko omezit zejména čtením protokolu o výsledku při hlavním líčení a nepřítomností dětské oběti, ovšem k sekundární viktimizaci dochází již v přípravném řízení špatným provedením výsledku a z toho vyplývající nutností opakovaného výsledku. Na vině je nedostatečná příprava vyšetřovatelů, popřípadě státních zástupců a neznalost správné metodiky vedení výsledku s touto dětskou obětí.

Samozřejmě netvrdím, že se tento problém týká všech vyšetřovatelů a státních zástupců; nicméně jsou ale patrné některé zažitě stereotypy. V první řadě jde ve věci výsledku o spolupráci státního zástupce, vyšetřovatele a psychologa, jež je nedostatečná. Dále je to účast státních zástupců na jednotlivých případech; u státních zastupitelství ve větších městech nastává často situace, kdy při účasti na výsledku, vypracování obžaloby a účasti na hlavním líčení nejde vždy o jednu a tutéž osobu, navíc na problematiku mládeže specializovanou. Zároveň hraje roli snaha vyšetřovatelů o další vzdělávání nikoliv z povinnosti, ale ze zájmu o danou problematiku; což je zejména v této oblasti naprosto nezbytné.

Zavedením specializovaných výsledkových místností a školení s tím související, je jistě krokem vpřed; ovšem jsou buď využívány málo, nebo nesprávně.

Tato práce má poukázat na chyby v současném systému, na nutnost další právní úpravy v oblasti spolupráce orgánů činných v trestním řízení a využívání speciálních výsledkových místností. Zároveň chci upozornit na možnosti vzdělávání v této oblasti.

Vymezení základních pojmů

Vzhledem k obsáhlému tématu jsem se soustředila pouze na vybrané trestné činy, a sice na ty, při kterých je správně provedený výslech nezbytný; riziko sekundární viktimizace vzhledem k povaze trestných činů souvisejících s lidskou důstojností je vysoké.

Dítě

V evropské právní úpravě je definice dítěte upravena ve čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, přijatou dne 20.11.1989 v New Yorku. (104/1991 Sb.): Každá lidská bytost, mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. V zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), konkrétně v ustanovení § 2 písm. c), je za dítě označen ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku.

Výslech

Výslechem se rozumí kriminalistická metoda, kterou se na základě zákona získávají formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslýchaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslýchaného i vyslychajícího¹. Výslechem dítěte v této práci je myšleno dítě mladší 15 let v souladu s ustanovením § 102 odst. 1. tr. řádu.

Vybrané trestné činy

Tato práce je zaměřena na trestné činy, obsažené v ustanoveních Hlavy III. zvláštní části tr. zák. – Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a trestní činy Hlavy IV. zvláštní části tr. zák. – Trestné činy proti rodině a dětem. Z nich jsou dále vybrány ty, které se úzce dotýkají důstojnosti lidské oběti.

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Vedení výslechu dítěte je zde zaměřeno na případy trestných činu znásilnění (§ 185 tr. zák.),

¹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 327

sexuálního nátlaku (§ 186 tr. zák.), a pohlavního zneužití (§ 187 tr. zák.).

Trestné činy proti rodině a dětem

V této skupině trestných činů jde o trestné činy týrání svěřené osoby v souladu s ustanovením § 198 tr. zák. , týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 tr. zák.), ohrožování výchovy dítěte (§ 201 tr. zák.) a trestný čin svádění k pohlavnímu styku podle § 202 tr. zák.

Orgány činné v trestním řízení a jejich úloha při výslechu

Tato část je zaměřena na státního zástupce a vyšetřovatele trestného činu. Součinnost těchto osob je pro správně provedený výslech dítěte nezbytná, vezmeme-li v úvahu ustanovení § 102 odst. 2 tr. řádu, podle něhož má být osoba mladší než patnáct let vyslechnuta v dalším řízení znovu jen v nutných případech. V praxi tedy pokud to situace umožňuje, je při závažnějších trestných činech brán jako neopakovatelný. (Zde bude dle § 158a tr. řádu přítomen soudce.) Je tedy nutné jeho správné provedení.

Vyšetřovatel

Vyšetřovatel, tedy osoba provádějící vyšetřování v rámci Policie České republiky, zde vystupuje jako Policejního orgán, jehož působnost je stanovena Zákonem o Polici České republiky č. 273/2008 Sb., a pro oblast trestního řízení trestní řád. Policejní orgán vystupuje v trestním řízení ve stadiu předcházejícím řízení před soudem (ovšem může být kdykoli předsedou senátu vyzván k předvedení osob apod.) Je vázán pokyny státního zástupce a má postupovat tak, aby byly co nejrychleji a v potřebném rozsahu opatřeny důkazy k objasnění základních důležitých skutečností – nezbytná je tedy součinnost státního zastupitelství a policejního orgánu, samozřejmě v rámci jejich působnosti. Zaměřím se na vyšetřovatele jakožto osobu provádějící vyšetřování v rámci Policie České republiky, který vystupuje v postavení policejního orgánu².

Vyšetřovatel, vedoucí výslech dítěte nesmí v žádném případě podcenit přípravu na výslech; tedy kromě přípravy věcné a obsahové nezapomenout na přípravu věcnou a materiální, a

² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 221-223

rovněž zvolit správnou taktiku výslechu (viz kapitola Příprava výslechu). Osoba vyšetřovatele by měla být schopna a ochotna zvolit ve výslechové interakci takové sociální scénáře, postupy a prostředky, které mu umožní vytvářet vyvážený poměr mezi uplatňováním moci a poskytnutím podpory při výslechu, čímž dosáhne cíle výslechu. U dítěte jako o osobnosti vyslýchaného je nutné porozumět jeho aktuálním potřebám a akceptovat je. Vyslýchající tedy nemůže být orientován na prosazení svých potřeb při minimálním akceptování potřeb vyslýchaného; dítě vycítí nezáměr o svou osobu, což podmiňuje jeho reakce, ochotu a schopnost vypovídat.

Vhodným typem vyšetřovatele se zdá být osoba vyslýchajícího, minimálně prosazovat své potřeby při akceptování potřeb vyslýchaného. Pozitivum tohoto přístupu je spatřováno v zájmu o dítě jako takového a může si tím vytvořit účinný psychologický nástroj pro při navazování kontaktu, ovšem pakliže je zájem o osobnost dítěte předstíraný nebo pouze účelový a aby vyšetřovatel neztratil ze zřetele účel a cíl výslechové interakce. V případě speciálních výslechových místností, u kterých jsou součástí hračky a jejichž atmosféra nepřipomíná strohost kanceláře nebo jiné místnosti, může v případě nezkušenosti a nedostatečné odbornosti vyšetřovatele dojít k situaci, kdy výslechové pomůcky (zejména panenky Jája a Pája) nebudou využity k předvedení spáchaného trestného činu, ale pouze pro ukonejšení vyslýchané oběti. Je nutné mít na paměti, že je celý výslech zaznamenán prostřednictvím videokamery a bude následně použit jako klíčový důkaz při hlavním líčení.

Možností je i strategie vyslýchajícího orientovaného na prosazení svých potřeb při akceptování potřeb vyslýchaného. Takový vyšetřovatel i přes výraznou potřebu dosažení úspěchu při výslechu je ochoten a schopen vnímat a akceptovat osobnost a potřeby dítěte – jedná se zde o empaticky asertivní přístup, vhodný pro rozumově vyspělejší dětské oběti. Dítěti tím vytvoří přijatelné podmínky pro prezentování prožitků a pocitů se sníženým rizikem sekundární viktimizace³.

Při volbě strategie musí vyšetřovatel přihlížet k mentální úrovni dítěte, stejně jako k závažnosti spáchaného trestného činu; pro správné posouzení strategie výslechu je nezbytný zájem o další vzdělávání a specializaci. V téměř každém oddělení Policie České republiky by se měla nacházet minimálně jedna osoba se specializací na problematiku dětí a mládeže. V porovnání se situací v předrevolučních letech došlo k výraznému zlepšení, avšak stále se potýkáme se zažitými stereotypy, kdy vyšetřovatelé s ohledem na služební léta nemají zájem na dalším sebevzdělávání, popřípadě pro specializaci na problematiku dětí jsou vybírány velitelem osoby s malým zájmem o věc.

³ SPURNÝ, J. *Psychologie výslechu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 69 - 73

Státní zástupce

Státní zástupce je v souladu s § 12 odst.1 tr. řádu orgánem činným v trestním řízení, má tedy mezi subjekty trestního řízení speciální místo⁴. V souladu s ustanovením § 174 odst. 1 tr. řádu vykonává mimo jiné dozor v přípravném řízení nad zachováním zákonnosti a dle ustanovení § 174 odst. 2 písm. c) tr. řádu může osobně provést výslech. Státní rovněž zástupce musí věnovat odpovídající pozornost přezkoumání postupu policejního orgánu, který vyslýchá osobu mladší patnácti let (pokud tento výslech neprovádí sám v souladu s ustanovením § 174 odst. 2 písm. c) tr. řádu). Výslech takové osoby je uveden v § 158 odst. 9 tr. řádu, pokud odkazuje na úpravu v § 164 odst. 4 tr. řádu (výslech osob mladších než 15 let před zahájením trestního stíhání), tak v § 164 odst. 1 a odst. 4 tr. řádu⁵. K výslechu, prováděném osobně státním zástupcem, bych ráda podotkla, že zde platí stejné skutečnosti, jako pro vyšetřovatele – tedy pečlivá příprava a z psychologického a právního hlediska správné kladení otázek. Státní zástupci sice mají dle § 24 odst. 3 zákona o státním zastupitelství č.283/1993 Sb. povinnost soustavného vzdělávání, ovšem neúčast na vzdělávacím procesu není sankciována. Otázkou je, zda například školení Krajského ředitelství Policie České republiky, zaměřené na Speciální výslechové místnosti, lze považovat za kurz v rámci vzdělávacího procesu; v Komentáři zákona o státním zastupitelství jsou zmíněny pouze Justiční akademie, popřípadě právnické fakulty. Výčet samozřejmě není taxativní a závisí na konkrétním státním zástupci, v jaké míře se bude profesně vzdělávat. Nezdá se mi ovšem správné, že konkrétně státní zástupce se specializací na problematiku mládeže a mladistvých, nemá odborné školení o využití speciálních výslechových místností z povinnosti. Výslech dítěte je ze zákona oprávněn provést osobně, ovšem nemá-li základní povědomí o metodice vedení výslechu, kdy je nutná znalost dětské psychologie, a neumí pracovat v prostředí výslechové místnosti, která může na laika působit jako herna pro děti, bude takový výslech kontraproduktivní.(Nemluvě o možné psychické újmě vyslýchaného dítěte.) Další vadu spatřuji ve skutečnosti, že u státních zastupitelství ve větších městech se v trestním procesu vystřídá několik státních zástupců; tedy u výslechu je přítomen jiný státní zástupce, než který zpracovává obžalobu a který se účastní hlavního líčení. (V případě menších státních zastupitelství je situace jiná.) Samozřejmě z aspektu administrativy je patrně nemožné, aby jeden konkrétní státní zástupce měl na starosti celý případ od začátku do konce, ovšem pokud v případě mladistvého vystupuje u hlavního líčení například státní zástupce – odborník na trestné činy hospodářské,

⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 216

⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: Beck, 2008, s. 809

který zastupuje vyčíszeného kolegu, navíc nebyl přítomen u výslechu poškozzeného dítěte a spis si nastuduje maximálně den před hlavním líčením, nejsem si jista, zda je spravedlnosti učiněno za dost- to i přesto, že ke každému případu je vedena dokumentace o tom, co jednotlivý státní zástupce navrhuje za další kroky v řízení. Nemluvíím nyní o kvalitě státních zástupců, nýbrž o jejich odbornosti. Tento zaběhlý systém navíc může evokovat přenesení odpovědnosti – za průběh trestního řízení není odpovědná jedna konkrétní osoba, ale například tři a více a postih za nesprávně provedený úkon není dost dobře možný.

Státní zástupce musí rovněž dohlédnout na poučení dítěte přiměřené jeho věku; za tímto účelem bývá přítomný psycholog (pedagog nebo jiná osoba mající zkušenost s výchovou mládeže, ovšem psycholog bývá nejběžnější). Psycholog může navrhnout přerušlení výslechu, jeho odložení nebo ukončení pro neblahý psychický stav vyslychané osoby. Státní zástupce rozhoduje opatřením.

V případech, kdy je protokol o výslechu dítěte přímým usvědčujícím důkazem – například případy zneužití dítěte – má obhájce obviněného právo klást vyslychanému dítěti otázky. Státní zástupce musí dohlédnout na zajištění možnosti účasti obhájce na tomto výslechu, aby nedošlo k procesním vadám.

Skutečnost, že je nutno v přípravném řízení provést neopakovatelný úkon ve smyslu § 160 odst. 4 tr. řádu, zejména z důvodu možnost nepříznivého ovlivnění duševního a mravního vývoje při oživování některých skutečností, neznamená, že je tento důkaz možné provést před zahájením trestního stíhání. V případech, kdy je osoba, která má být obviněna, známa a zahájit trestní stíhání je možné, by měl být výslech dítěte proveden až po zahájení trestního stíhání, ovšem pouze tehdy, kdy budou dány na základě dosud zjištěných skutečností podmínky pro postup podle § 160 odst. 1 tr. řádu – nasvědčují-li prověřování podle § 158 tr. řádu zjištěné a odůvodněné skutečnosti tom, že byl spáchán trestná čin a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba. Zde lze uplatnit v souladu s ustanovením § 158 odst. 3 tr. řádu neformální postup; vyžadovat odborné vyjádření, např. lékaře, vysvětlení od fyzických osob apod. Je ale nutno zvážít, zda výslech dítěte je či není v konkrétním případě neopakovatelným úkonem⁶.

Osoby přibrané k výslechu

Výslechové interakce se dle trestního řádu, zejména § 102 tr. řádu a § 41 tr. řádu účastní také obhájce obviněného, psycholog, popřípadě pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: Beck, 2008, s. 810 - 812

s výchovou mládeže. Smyslem by mělo být naplnění účelu trestního řízení a zachování zákonnosti. Samozřejmě přítomnost většího počtu lidí při samotném výslechu může zejména v případě trestných činů Hlavy III. zvláštní části tr. zák. působit kontraproduktivně a ovlivnit chování i spolupráci vyslychaného dítěte.

Při výslechu ve speciálních výslechových místnostech sedí tyto osoby (někdy s výjimkou psychologa) odděleně od vyšetřovatele a vyslychaného, tedy ve vedlejší místnosti, přičemž celý proces výslechu sledují prostřednictvím televizní obrazovky.

Přítomnost rodiče u výslechu je otázkou; v praxi se vyšetřovatelé snaží oddělit dítě od rodiče, který svým chováním může nepříznivě ovlivnit psychiku a výpověď dítěte. Existují případy, kdy je dítě pouze nástrojem zájmu dospělého; potom přítomnost rodiče ve výslechové místnosti neumožní vyšetřovateli a psychologovi rozpoznat pravdivost tvrzení vyslychajícího.

Obhájce

Obhájce obviněného má dle § 41 odst. 1 a násl. tr. řádu zejména pečovat o to, aby v řízení byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny, nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Přítomnost obviněného osobně při výslechu dítěte není z hlediska psychologického a etického vhodná, pro uspokojení zákonných pravidel se užívá přímá aplikace čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 3, 4, 5, 8 a 11 (Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.), tedy přítomnost obhájce obviněného při výslechu⁷. Právo účasti obhájce u vyšetřovacích úkonů v přípravném řízení bylo dále rozšířeno novelami trestního řádu provedenými zákonem č. 178/1990 Sb., účinným od 1.7.1990, a zákonem č. 265/2001 Sb., účinným od 1.1.2010. Ustanovení o účasti obhájce bylo zařazeno do § 165 odst. 2. tr. řádu, podle něhož je obhájce oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejich výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit⁸. V souladu s ustanovením § 211 odst. 4 tr. řádu v situaci, kdy nebyla obhájci umožněna účast při výslechu svědka, který následně v hlavním líčení využije práva garantovaného § 100 tr. řádu (odepření výpovědi), nejsou splněny podmínky pro čtení protokolu svědka v hlavním líčení. Taková vada je důvodem pro postup podle § 188 odst. 1 písm. e) tr. řádu. Zákon ovšem nevyžaduje, aby byl obhájce při výslechu svědka skutečně přítomen – postačí, aby měl reálnou možnost se tohoto úkonu účastnit. Výjimkou, kdy policejní orgán není povinen

⁷ JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 30

⁸ JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 232

vyrozumět obhájce o provádění vyšetřovacího úkonu, jehož výsledek lze použít jako důkaz v řízení před soudem, je případ, kdy nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit⁹.

Jak již bylo uvedeno výše, v případech výslechů, prováděných ve specializovaných výslechových místnostech, sleduje obhájce výslech na televizní obrazovce a na konci výslechu prostřednictvím mikrofonu, popřípadě vyšetřovatele, položí dítěti připravené otázky. Dítě tak s právním zástupcem obviněného nepřijde do přímého kontaktu.

Psycholog

Účast psychologa při výslechu dítěte zakotvuje § 102 odst. 1 tr. řádu a může navrhnout odložení výslechu na pozdější dobu s ohledem na psychický stav dítěte, Během samotného výslechu může také navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by jeho provedení nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na stav vyslychané osoby. Při výslechu dítěte ve specializované výslechové místnosti může sledovat průběh výslechu prostřednictvím televizní obrazovky, sledovat neverbální projevy dítěte, nebo může být přímo ve výslechové místnosti spolu s vyšetřovatelem. Nedoporučuje se ovšem blízký fyzický kontakt s dítětem – dotyky, hlazení po vlasech. Je nutno si uvědomit, že samotný výslech vede vyšetřovatel (státní zástupce). Psycholog nesmí zasahovat do průběhu výslechu jinými než nutnými verbálními projevy – kladení otázek, doplňování vyšetřovatele, navádění k odpovědi apod. Jeho účast při výslechu má zajistit klid dítěte; je vhodné, aby před samotným započítím úkonu byl psycholog ve výslechové místnosti, navázal s vyslychaným kontakt a dítě uklidnil. Dále má dohlédnout na chování vyslychající osoby, tedy aby nebyly používány vulgarismy, vyšetřovatel se choval k dítěti slušně a sledovat psychický stav dítěte.

Sociální pracovník a pedagog

Stejně jako v případě psychologa, je možnost účasti pedagoga garantována §102 odst. 1. tr. řádu. Přítomnost pedagoga je vhodná v případech, kdy k němu má dítě důvěru a pedagog je poučen o chování při úkonu. Sociální pracovník má dohlédnout na dodržení práv dítěte a může zasáhnout, pokud je přesvědčen o tom, že není dostatečně dbáno na zájmy dítěte.

Nejčastěji se ovšem výslechu účastní psycholog.

⁹ JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 238

Výslech

Na počátku 20. století psychologové pochybovali o schopnosti dítěte poskytnout výpověď, která bude ve shodě s realitou. Dle Sterna, Bineta a dalších u vyslýchaného dítěte převažovala přirozená tendence dotvářet realitu fantazijními představami a vydávat tyto představy za skutečné – tedy tak, jak dítě činí při hře. Celkově byla dětská výpověď v trestním řízení zpochybňována a nebyl jí kladen takový význam, jaký si zasloužila. Výslechová praxe ovšem prokázala, že děti jsou běžně – tedy nikoliv výjimečně nebo zřídka – způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď¹⁰. (S touto skutečností je počítáno v tr.řádu – konkrétně § 102, §104a odst. 5 a další, které zdůrazňují nutnost šetrnosti výslechu, neopakovanosti výslechu a naprostou výjimečnost konfrontace v nezbytně nutných případech.) Měly by být schopny dokonce lepších paměťových výkonů než dospělí, jelikož postřehnou i řadu drobných detailů. Mentální vyspělost dítěte má značný význam. Problém nastává u dětí předškolního věku – 3,5 až 4 roky, kterých coby obětí trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti přibývá. U těchto dětí podle závěru klinických psychologů a soudních znalců nelze provést výslech, jelikož by neporozumělo poučení svědka, jak je uvedeno v § 101 odst. 1 tr.řádu. Malým dětem lze u výslechu formou hry vysvětlit, proč jsou vyslýchané a zjistit, zda vnímají rozdíl mezi pravdou a lží. Není to ovšem klasický výslech s poučením, je tedy otázkou, jak celou věc posoudí soud a zda tuto výpověď přijme jako důkaz.

Vyšetřovatel, popřípadě státní zástupce, provádějící výslech, si musí být vědom aspektu sugesce. Děti obecně jsou schopny ve vysoké míře bezděčně přijmout cizí názory a prožívání, dále také je u nich patrná přirozená snaha se vyšetřovateli zavděčit. Snaží se tedy odhadnout, co je od nich očekáváno a vyhovět. Proto je nezbytné, aby vyšetřovatel (státní zástupce) prošel odborným a psychologickým školením. Zákon 218/2003 Sb. zavedl speciální pracoviště a na každém policejním oddělení má být specialista na tuto problematiku. V praxi to samozřejmě neznamená, že pověřený vyšetřovatel – specialista má k dětem kladný vztah a je ochoten se dále vzdělávat a procházet novými školeními; z toho plynou odpovídající důsledky. Často ani státní zástupce, který je v některých případech pověřen provést výslech dítěte, není k tomuto úkonu proškolen a může se stát, že například klade dítěti uzavřené otázky. Dítě totiž má podle výzkumu psychologů tendenci odpovídat kladně na otázky, kterým nerozumí nebo si není svou vzpomínkou jisto.

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2.vyd. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s.333

Příprava výslechu

K výslechu dítěte – a svědka obecně - nelze přistoupit bez předchozí přípravy a promyšlení dalších kroků. U dítěte by měla být tato příprava zvláště pečlivá. Nejprve je nutno oddělit dítě od oznamovatele; zejména v případě rodičů je patrná tendence dítě chránit a tím jej nevědomě z psychologického hlediska ovlivňovat. Dítě v nepřítomnosti rodiče popíše některé skutečnosti podrobněji, než za jeho přítomnosti. Dále je rodiči doporučeno – pokud se výslech neodehraje bezprostředně po ohlášení skutku, aby se na samotnou událost dítěte netázal; může dojít k situaci, kdy dítě s vyšetřovatelem odmítne hovořit s tvrzením, že již událost popsalo rodiči.

Příprava samotná by měla obsahovat analytickou a syntetickou fázi. V analytické jde o analýzu a podrobné prostudování dosud shromážděných materiálů a o studium včetně rozboru dostupných informací o vyslýchané osobě. Studium materiálů je zajištěna kontrola nedostatků a jejich případnému odstranění. Osobnost vyslýchaného dítěte nelze pominout, jelikož přispívá ke správné volbě vhodného přístupu k dítěti, jakožto i pro vytyčení postupů, jejichž pomocí bude dosaženo získání pravdivé a úplné výpovědi.

Syntetická fáze je vrcholem přípravy. Vytváří se podmínky k provedení výslechu a vyšetřovatel má vypracovaný přibližný model průběhu výslechu. V obecné části této fáze je určen zejména předmět a cíl výslechu a jeho forma podle postavení vyslýchané osoby, dále stanovení doby a místa výslechu, stanovení pořadí kladení otázek v systematickém sledu. Toto je třeba nepodcenit, jelikož s dítětem je nutno nejprve navázat kontakt prostřednictvím psychologa, nebo mu prostřednictvím neutrálních otázek o jeho zálibách navodit pocit bezpečí a důvěry v osobu vyšetřovatele. Pokud jde o stanovení taktiky výslechu, nutno podotknout, že ji nelze nikdy jednoznačně stanovit z důvodu možných nepředvídatelných okolností.

Taktika a stadia výslechu

Taktikou výslechu je aktivní tvůrčí proces skládající se z myšlenkových operací vyslýchajícího, jehož výrazem je souhrn aplikovaných nejefektivnějších postupů pro řešení obecné úlohy výslechu v konkrétním případě¹¹. Obsahem je formování kontaktu vyslýchajícího s vyslýchaným, kdy se by se – za pomoci psychologa, je-li to nutné – měl

¹¹ NĚMEC, M a kol. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. 1.vydání.Praha: Policejní akademie ČR, 2003, str. 31

vytvořit takový vztah, aby se dítě nevyhýbalo rozpravě s vyslychaným, ale zároveň aby mělo tendenci vypovídat pravdivě. Některé děti mají sklony vypovídat tak, jak si vyšetřovatel přeje, z přirozeného popudu zavděčit se dospělému; vyšetřovatel proto musí vytvořit takové prostředí, ve kterém dítě nabude dojmu, že postačí vylíčit událost, jak se skutečně stala (bez příkras). Vyslychající musí v průběhu výslechu analyzovat výpověď dítěte z hlediska kriminalistického; cílem je zjištění, zda je dítě způsobilé vnímat otázky. V případě rozporu ve výpovědi s ostatními důkazy vyšetřovatel posuzuje, zda nedošlo k deformaci získané informace během některé etapy formování výpovědi¹².

Kriminalistika, v souladu s požadavky trestního řádu, rozlišuje tato tři stadia výslechu: úvodní stadium, stadium souvislého líčení (monolog), stadium otázek a odpovědí (dialog)¹³. V úvodním stadiu musí dojít mimo specifikace místa výslechu, přítomných osob a způsobu provedení záznamu k poučení dítěte o právech a povinnostech s ohledem na věkovou vyspělost dítěte. „*Já tě teď musím poučit o tvých právech a povinnostech. Důležité je, že jsi vlastně ta nejdůležitější osoba. Musíš mi říct pravdu o tom, co se ti stalo, ale musíš vědět, že kdybys tím ublížila tatínkovi, bratrovi nebo mamince, tak mi nemusíš nic říkat. A když nebudeš vědět, jak mi odpovědět nebo si to už nebudeš pamatovat, řekneš, že nevíš nebo že mi nerozumíš. Ano?* „

Pokud dítě projeví ochotu vypovídat, vyšetřovatel si pomocí jednoduchých otázek musí ověřit, zda dítě chápe rozdíl mezi pravdou a lží (hlavně u mladších dětí): „*Vidíš tu panenku? Když řeknu, že má modré vlásy, je to pravda? Když doma rozbiješ hrníček, maminka se zeptá, kdo ho rozbil a ty řekneš, že Jirka, je to pravda nebo lež?*“

Jakmile má vyslychající ověřené tyto skutečnosti, zahájí samotný výslech pokládáním neutrálních otázek, orientovaných podle zálib dítěte. „*Do které třídy chodíš? Baví tě tělocvik? Máte doma pejška?*“ Jakmile se dítě uvolní, je vhodné pokračovat ve výslechu a postoupit do stadia souvislého líčení. „*Zkusíš mi nejprve sama říct, co se stalo?*“ Pokud dítě popíše svými slovy událost, vyšetřovatel přejde do stadia dialogu - klade dítěti jednoduché upřesňující otázky, přičemž absolutně vyloučeny jsou otázky kapciózní (úskočné), sugestivní, a otázky, obsahující odpověď.

Na závěr výslechu je dítě upozorněno, že mu položí (prostřednictvím vyšetřovatele nebo mikrofону) otázku ještě někdo další. Je nutné si uvědomit, že výslech dítěte by se měl pohybovat v rozmezí 30 – 60 minut. V průběhu výslechu si vyšetřovatel má být vyšetřovatel

¹² NĚMEC, M. a kol. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie ČR, 2003, str. 33

¹³ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 330

vědom skutečnosti, že se v průběhu výslechu má vyhnout jakémukoliv moralizování; tím, že vyslychající začne otázku slovem PROČ („*Proč jsi chodila do toho parku, když ti to maminka zakázala*“) může dojít k neochotě dítěte dále vypovídat. Vyslychající se musí vyhnout vyšetřovatelským chybám typu haló efekt, referenční rámec, protipřenos apod.

Kapciózní a sugestivní otázky

Ustanovení § 101 tr. řádu obsahuje pravidlo, kdy otázky u výslechu musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností, nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět.

Kapciózní otázka je taková, jejíchž formulaci vyslychající předstírá vyslychanému skutečnost, která je nepravdivá, klamavá nebo která předpokládá skutečnost vyslychaným dosud nepotvrzenou, a tím současně svádí vyslychaného k odpovědi, kterou si vyslychající přeje. Vyslychaného má oklamat, zmýlit nebo uvést v omyl. Sugestivní otázka je taková otázka, která může vyslychaného ovlivnit, aniž si toho je vyslychaný vědom. O sugestivní otázce hovoříme v případě, jestliže je v otázce zahrnuta i odpověď, kterou vyslychající chce slyšet. Otázka proto musí být položena tak, aby z ní dítě nemohlo získat informaci pro svou odpověď, ale aby pro ni muselo pátrat v paměti.

Specializované výslechové místnosti a výslechové pomůcky

Schválení zákona č. 218/2003 Sb. přineslo nutnost zavést odborná pracoviště pro řešení trestných činů, souvisejících s mladistvými, Jelikož je zřejmé, že s dítětem nelze vést výslech stejným způsobem jako s dospělým, byly zavedeny speciální výslechové místnosti. V současné době je v České republice 36 výslechových místností (s výjimkou Pardubic), přičemž ale tyto místnosti nejsou využívány v takové míře, jak by měly být. Jedná se o místnosti přizpůsobené potřebám výslechu dětí, sloužící k navození příjemné atmosféry a pohody dítěte, obsahující výslechové pomůcky – konkrétně panenky Jája a Pája. V místnosti je zabudovaný mikrofon a kamera, čímž je přenášen zvuk a obraz do vedlejší monitorovací místnosti, kde jsou přítomni např. obhájce a psycholog. Prostřednictvím demonstračních pomůcek dítě překoná stud a ukáže v určitých případech vyšetřovateli, čeho se na něm pachatel dopustil. „*Ukážeš mi na té panence, co ti tatínek udělal?*“

Pro využití těchto místností je nutné odborné školení, kdy si vyšetřovatel vyzkouší výslech nanečisto a osvojí si prostředí, aby na dítě mohl působit přirozeně. Bohužel je stále malý zájem o tato školení, jelikož řada vyšetřovatelů je přesvědčena, že výslech zvládnou bez

počáteční asistence odborníků.

Ideálem by byla situace, kdy se takových školení a setkání zúčastní jak vyšetřovatel, tak státní zástupce a psycholog, přičemž si mohou vyměnit své zkušenosti a navázat tak lepší pracovní kontakt.

Fotografie výsledkové místnosti a výsledkových pomůcek

Obrázek 1.

Speciální výsledková místnost Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy

Obrázek 2.

Speciální výsledková místnost Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy

Obrázek 3.

Monitorovací místnost

Obrázek 4.

Pomůcky „Jája a Pája“

Fotografie byly pořízeny se souhlasem Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy

Dokumentace

Každý výslech provedený ve výslechové místnosti se uchovává prostřednictvím videozáznamu v archivu Policie ČR, je vyhotoven ve velmi vysoké kvalitě a je připraven pro použití při hlavním líčení u soudu. Zhotovení videonahrávky je výhodou oproti prostému audiozáznamu výslechu; na videu je možno sledovat neverbální projevy dítěte a umožní posléze např. soudnímu znalci nebo soudci posoudit objektivněji pravdivost výpovědi dítěte. Technický záznam není možno měnit, musí být označen názvem úřadu, číslem jednacím spisu, případem, kterého se týká, uvedením, o jaký procesní úkon se jedná, datem jeho provedení a jménem a příjmením vyslychané osoby. Výslech je posléze doslovně přepsán do protokolu, spolu s videozáznamem je součástí trestního spisu. Protokol je obligatorní forma dokumentace s nutností označení orgánu provádějícího úkon, místo, čas a předmět úkonu, jméno a příjmení úředních osob, přítomných stran, zástupců, jakožto všech osob, které se výslechu zúčastnily, při doslovné protokolaci označení začátku a konce¹⁴.

¹⁴ NĚMEC, M. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. 1.vydání.Praha: Policejní akademie ČR, 2003, str. 66

Resumé

Výslech dítěte je speciální vyšetřovací úkon, vyžadující zvláštní přístup. Je nezbytné mít na paměti skutečnost, že orgány činné v trestním řízení svým postupem a neodborností mohou způsobit sekundární viktimizaci dítěte, která někdy mívá delší dozvuk a větší vliv na vývoj dítěte, než samotný trestný čin.

Speciální výslechové místnosti by měly mít v našem právním řádu pevné místo. Jejich zavedení bylo obrovským krokem vpřed, nicméně je nutné upravit otázky jejich užití.

V právním řádu postrádám podrobnější úpravu problematiky výslechu dítěte - svědka mladšího patnácti let v trestním řízení. Spolupráce psychologa, státního zástupce a policejního orgánu je efektivnější, než před rokem 1989, stále je ale nedostačující.

Ve své práci zmiňuji také střídání státních zástupců v případech některých větších státních zastupitelství v průběhu trestního řízení. I přes pečlivou dokumentaci, obsahující návrhy dalšího postupu v řízení a poznámky státních zástupců, považuji tento postup za nepřijatelný.

Prameny

- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2006
- JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*, 1. vydání. Praha: Leges, 2011
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní*, 2. Vydání. Praha: Leges, 2011
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*, 1. vydání. Praha: Leges, 2009
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vyzby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*, 2. vydání. Praha: Leges 2011
- KOUDELKA, Z a kol.: *Zákon o státním zastupitelství s komentářem a judikaturou*, 1. vydání. Praha: Leges 2010
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004
- NĚMEC, M.: *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Policejní akademie ČR, 1. vydání, Praha 2003
- PORADA, V. a kol. *Kriminalistická metodika vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007
- SPURNÝ, J.: *Psychologie výslechu*. Portál, Praha 2003
- ŠÁMAL, P. a kol.: *Přípravné řízení trestní*, 2. vydání. Praha: Beck 2003
- ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád: komentář*, 6. vydání, Praha: Beck 2008

Periodika

- ČÍRTKOVÁ, L.: Dítě jako oběť trestného činu. *Právo a rodina*, 2005
- ČÍRTKOVÁ, L.: Výslech dítěte a jeho úskalí. 1. *Právo a rodina*, 2010
- ČÍRTKOVÁ, L.: Výslech dítěte a jeho úskalí. 2. *Právo a rodina*, 2010
- MAREŠOVÁ, A., MARTINKOVÁ, M. O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* č. 1/2009
- CÍSAŘOVÁ, D.: Aktuální otázky statusu oběti trestného činu. *Trestní právo* 10/2008

Ostatní

- Odborné školení PČR na speciální výslechové místnosti, vedené PhDr. Kolářovou
- Řízený rozhovor s JUDr. Jandovou – OSZ P8
- Řízený rozhovor s vyšetřovateli Obvodního ředitelství Policie Praha 3, Služba kriminální policie a vyšetřování
- Poznámky z výslechů z archivu OSZ P8 a PČR